

Papp Ferenc

Az egyházi reformok szükségessége

2013-01-29

Bevezetés

A MÉRLEG 2011/1-4-es számában megjelent **Hermann Haring** „Az egyház jelenlegi válsága mint esély. Lépések egy biztató jövőjű hívő közösség felé” című tanulmánya, amelyhez, mint amolyan vitaindító előadáshoz kívánok kapcsolódni ezen írásommal. A szerző, aki **Hans Küng** legközelebbi munkatársa volt a tübingeni Ökumenikus Kutatóintézetben írásában áttekintette a katolikus egyház jelenlegi válságának okait és kivezető útként többszű változtatásokat, reformokat javasolt.

Miközben Ausztriában **Helmut Schüller** volt egyetemi lelkész, érseki helynök, Caritas igazgató sikeres mozgalmat indított a reformokért „Lelkipásztori Kezdeményezés” címmel, melyhez közel 400 osztrák csatlakozott az interneten s elérte, hogy 2014-re országos zsinatot hívott össze az osztrák püspöki kar 4 témajavaslatának megtárgyalására; a németországi, tiroli „Mi vagyunk az Egyház” mozgalom, népi kezdeményezés eredménytelen és visszhangtalan maradt a Szentszék részéről. Tanulságként levonható, hogy a papság, a papi rend megértő támogatása nélkül aligha képzelhető el bárminemű változás az egyház struktúrájában és praxisában.

Míg az egyházi reformok szükségességéről és mikéntjéről lázas viták folynak a nyugat-európai országokban, addig idehaza s a kelet-európai országokban e téma felvetést amolyan lázadó, lázító jellegű próbálkozásoknak és törekvéseknek tekintik, amelyeket a püspököknek és papoknak nem „illik” támogatniuk. Ha olykor-olykor mégis előkerülnek e témák, a strukturális változtatásokat szekulárizálási tendenciaként értékelik, tüntetik fel és „jegelik”, holott, közismert a mondás: „Eclésia semper reformanda”, azaz az egyház folytonos reformokra, megújulásokra szorul.

Az egyház kettős természetéről

Haring, mint egykori hollandiai, nijgemeni dogmatika professzor ezt írta erről: „Tény továbbá, hogy a vallásosan érvelőt az egyházon belüli vitákban többnyire meg sem hallgatják, érvelése ezért hatástalan. Ugyanakkor számos vezető egyházi grémium (kivált a katolikus egyházban) **elvből** nem hajlandó szekuláris diskurzusokról hallani, és a hívő közösség tagjai közül is sokan kimondottan vallásos érveket várnak el.”¹

Tomka Miklós, a nemrég elhunyt kiváló vallásszociológus emlegette, hogy amikor megjelent „Magyar Katolicizmus – 2000” című könyve, akkor sok pap és püspök felhördült, mivel a kötet leplezetlen módon tárgyalta és mutatta be az egyház akkori belső helyzetét, állapotát. Azt rótták fel neki, hogy nem vette figyelembe az egyház kettős természetét: csak a látható, statisztikailag is mérhető vonatkozásokat vette számba, a magát Jézus misztériuma kiteljesedéseként önértelmező egyházképet és egyháztant nem, mintha vallásszociológusként nem az lett volna a dolga, hogy a földön megvalósult egyházat írja le és elemezze tudományos módszerekkel. Mintha minden katolikus hívőnek viselnie kellene egy rózsaszínű üvegű napszemüveget, hogy mindent a „hit szemével nézve”

1 MÉRLEG, 2011/1-4, 46.old.

még szebbnek és jobbnak lássanak, mint amilyenek a valóságban. Tavaly pedig a Mária Rádiót hallgatva az ütötte meg a fületem, hogy egyik önkéntes hölgyük megemléltette: püspöke óva intette a „hírhdet” Zsinati Körtől (ma Zsinati Klubnak hívják) mert az csak evilági módon képzeli el az egyház megújítását és átalakítását, nem hagyva szerepet a Szentlélek erejének és útmutatásainak. Ezáltal burkoltan a hitetlenség, materialista-ateista világnézeti kívülállóság vádjait hangoztatta e társasággal szemben, pedig tagjai elkötelezett, gyakorló hitű, egyházi lojális katolikusok.

Veres András szombathelyi megyéspüspök is még a püspöki kar titkáráként úgy hártotta el a Zsinati Kör (mely Várszegi Asztrik pannonhalmi apát és akkori püspökkari titkár szakmai tanácsadó testületének alakult a rendszerváltás idején) egyházmegyei zsinatokat elemző javaslatait, hogy e témák az egyház belső fórumaira tartoznak és nem rá. Holott éppen az egyházmegyei zsinatok lennének a fő fórumok, ahová a Zsinati Kör tagjait zömében nem hívták meg, megfosztva őket a dialógus pusztá lehetőségétől is, pedig korántsem „laikus”, azaz a szó pejoratív értelmében véve hozzá nem értő emberek alkotják e kört, hanem ellenkezőleg, vallási ügyekben elismert, képzett szakemberek. (Hogy püspökök mely szakemberektől kérnek és várnak el tanácsokat és melyektől nem, az az ő kompetenciájuk. A baj akkor kezdődik, ha önfejűen járnak el minden probléma megoldásánál, vagy ha ellenszakértőket vonultatnak fel saját álláspontjuk alátámasztására.)

Bár II. János Pál pápa kifejezett kérésére minden egyházmegyében megtartották a zsinatokat, országos zsinat megtartására mégsem került sor, helyette németországi mintára hivatkozva katolikus nagygyűlést rendeztek a Puskás Ferenc sportarénaiban. A látvány lehangoló, sőt megdöbbentő volt: a szervezők reményei szerinti több tízezres katolikus tömeg helyett néhány ezres, zömében vidékről szervezett csoport álldogált a hatalmas térben, a nap fénypontjának tartott szentségimádás és mise szomorú mementójaként. A zsinati témák megvitatására a jelenlévőknek nem volt lehetőségük, inkább ünnepélyes záró ceremóniája volt ez a „tömegrendezvény”, s nem az egyházmegyei zsinatok konstruktív összegzése.

Az egyház kettős természetéről írva mégis úgy vélem, a katolikus teológusoknak részben igazuk van, amikor a transzcendens dimenzió figyelembe vételének szükségességére hivatkoznak. XVI. Benedek pápa például az „Isten és a világ - hit és élet korunkban” című interjúkötetében határozottan elutasította a világi vallástörténészek által gyakran használt definíciót, miszerint a katolikus egyház és a Vatikán berendezkedése, államformája **abszolút monarchia** lenne, a pápa benne pedig abszolutista, teljhatalmú uralkodó, önkényúr, **despota**, mivel az egyházi törvénykönyv korlátlan jogköröket biztosít számára mind személyi, mind anyagi vonatkozásokban. A katolikus egyház önértelmezése ennek ellent mond, hiszen a Vatikán és a Szentszék államformája **transzcendens monarchia, azaz teokrácia**. Jézus Krisztus a legfőbb papja és feje, az egyház legfőbb látható vezetőjének kormányzása ezért nem pápauralomnak, hanem istenuralomnak tekinthető. Vagyis a pápa is folyamatos számadással tartozik Jézus Krisztusnak és az Egyháznak is, mint a jelenvaló Krisztus testének, egyházszerkezetének.

A jezsuita Vértesaljai László például ezért hangsúlyozta, hogy ő újságíróként sosem használja azt a hivatalos megfogalmazásokban még gyakran manapság is előforduló kifejezést, hogy „a pápa uralkodásának évében”, mert ez téves hatalmi képzetekre ad lehetőséget, arra a korszakra utal, amikor még a pápák a pápai állam világi fejedelmeként uralkodtak alattvalóik fölött. Helyette „a pápa szolgálatának évében” szókapcsolatot használta a vatikáni hírek megszerkesztésekor és felolvasásakor, a Vatikáni Rádió magyar nyelvű műsoraiban. Hogy tehát Jézus Krisztus a katolikus egyház feje az nem nézőpont kérdése a hívők számára, ami megvitatható, hanem dogmatikai szintre

emelt egyháztani állásfoglalás. Ugyanígy a tridenti zsinat határozatai a protestánsokkal szemben leszögezte, hogy a katolikus egyházban Krisztustól eredeztetett hierarchia van, melyben a papi rendnek a hívóktól jól elkülöníthető szerepe és szentségi szintre emelet rangja van, azaz nem lehet összemosni a lelki vezetők és vezetettek szintjét. Ha és amennyiben a laikusok külön mozgalmat indítva akarják „egyenrangúvá” tenni magukat papjaikkal, akkor céljaik önmagában véve elhibázottak, mivel a papság hatalma kimondottan szolgálati hatalom, nem evilági hatalmak szolgálatában áll, hanem közösségépítő belső hatalom, bibliai kifejezéssel élve külön karizma.

Alulról vagy felülről jöhetnek a reformkezdeményezések?

Ha jobban megnézzük a németországi és ausztriai alulról jövő kezdeményezéseket, akkor láthatjuk, hogy céljaikat tekintve nem az egyház laicizálását, a papi rend szerepének csökkentését vagy megszüntetését tűzték zászlajukra, hanem a szentségek kiszolgáltatásának és a papok és püspökök kiválasztásának, kinevezésének jelenlegi gyakorlatát bírálják, kifogásolják, vagyis az egyházi törvénykönyv 1980-as verziójának revízióját kérik, követelik számos vonatkozásban; de egyfajta nyílt kritikája is ez a pápa kormányzásának. Olybá tűnik számomra a jelenlegi helyzet és közhangulat a katolikus egyházban, mint amilyen Magyarországon a rendszerváltás, azaz 1989 előtt, majd a szocialista párt 2010-es bukása után előállt: új alkotmányt és alkotmányozó nemzetgyűlés(egyházi vonatkozásban püspöki szinódus vagy zsinat) összehívását sürgetnek kevesen, demokratikus keretek között végbevitt belső rendszerváltást új egyházi alkotmánnyal, amely részben kiterjedhet az egyház belső struktúráinak felépítésére is. Ilyen volumenű változás azonban csak a reformáció idején volt, de akkor széles társadalmi mozgalmak támogatták Németországban és másutt.

De mivel az egyház nem állam és az I. Vatikáni Zsinat határozatai szerint a pápa döntéseiben az egyetemes zsinatok felett áll, azaz akár dogmatikai döntéseket is kihirdethet a zsinat előzetes vagy utólagos jóváhagyása nélkül, így ilyen horderejű változtatások jelenleg elképzelhetetlennek tűnnek számomra pápai jóváhagyás és kezdeményezés nélkül. (Hallottam egy olyan külső forrású hírt, hogy II. János Pál pápa 1995-ben dogmaként hirdette ki az abortusz elítélését, két Mária-dogma korábbi pápák általi kihirdetése után, de egyházi forrás nem erősítette meg ezt.) Vannak olyan teológusok is, akik a konanzi zsinat határozataira hivatkoznak reformköveteléseikhez, mely kimondta, hogy az egyetemes zsinatok a pápák fölött állnak, így szerintük a jövőben a III. Vatikáni Zsinatnak kellene átfogó, alapvető reformokat elindítania az egyházban. A nagy nyugati egyházszakadás négy évtizedig tartó krízisére (1373-1417) úgy tett a konanzi zsinat pontot, hogy a három, egymással vetélkedő pápát lemondatták és kinevezetek egy immár egyeduralkodói státuszú negyediket. Nemcsak a zsinattörténészek, hanem a hívők számára is nyilvánvaló, hogy e két egyetemes zsinat, azaz az I. vatikáni és a konanzi ellentétes álláspontra helyezkedett a pápai jogkörök vonatkozásában, amit a II. Vatikáni Zsinat sem oldott fel. Mai egyháztörténészek úgy próbálják negligálni, meg nem történtté tenni a konanzi zsinaton történeteket, hogy azt az ún. koncilianizmus (testületi kormányzás) zsákutcájának minősítik, döntéseit nem tartják a mai korban is érvényesnek.

Viszont alulról jövő mozgalmak számtalanszor készítették a pápákat lényeges változtatásokra az egyház történelmében, de voltak olyan pápák is, akik megpróbálták ellenállni a Szentlélek hívó szavának, mindaddig, amíg csak éltek. Sok esetben külső, császári vagy királyi akarat volt az a kényszerítő erő, mely meggátolta a pápák reformtörekvéseit, azaz, hogy a belső reformok élére álljanak. A patrisztikus korban a római pápák az iu. 426-os konstantinuszi fordulattal a római császárok kegyencei vagy kegyvesztettjei voltak, a hatalmi harcok pillanatnyi állása szerint. A középkorban Nagy Károly császár

idején alakult ki a mai, lényegében vazullusi viszonyokat tükröző egyházszerkezeti struktúra, s innentől vette kezdetét a pápák és császárok évszázadokon átnyúló harca a püspökök kinevezésének jogáért, amit csak investitúra-harcként tart számon az egyháztörténelem. A reneszánsz korban a pápák olyannyira elvilágiasodtak, olyannyira követték a kor fényűző, művészetpártoló fejedelmi udvarainak életformáját, hogy főleg protestáns egyházírók a korszakot „pornokráciának”, a pápai szeretők uralmi korszakának nevezik, amikor a nepotizmus, azaz a pápai, vatikáni klánok (arisztokrata dinasztiák) és a simónia, az egyházi tisztségek adása-vevése volt Isten helyett a legfőbb úr. Hogy milyen volt a reneszánsz pápák udvaraiban a mindennapi élet, arról hiteles képet kaphatott az, aki tavaly a HBO megrendelésére a hazai Korda filmstúdióban készült „Borgiák” című tv-filmsorozatot végignézte. Persze ehhez az ábrázoláshoz hozzá kell tenni, hogy ugyanebben a korszakban ellensúlyként az egyházban számos szentéletű szerzetes és főpap is élt. Az újkorban, amikor az olasz állam születése véget vetett a pápai állam létének, a pápák hosszú időre bezárkóztak a vatikáni Angyalvárukba, aminek csak az 1933-as Lateráni Egyezmény vetett véget. Ez önálló mini-állami státusszal biztosítja a Vatikán és a Szentszék működésének politikai függetlenségét az olasz államtól és más világi nagyhatalmaktól.

A reformáció kirobbanásának kevésbé ismert okai

A reformációra visszatérve szeretném hangsúlyozni, hogy a reformáció fő oka a reformok évszázados elodázása volt, amit főleg a pápák avignoni fogsága, azaz a francia királyoktól való függése idézett elő. Mindazonáltal lutheránus egyháztörténészek immár feltárták Luther történelmi jelentőségű fellépésének személyes motivációit, mozgató rúgóit is, mely nem kevésbé játszott szerepet Luther 95 pontjának, vitapontjainak 1517 októberében történő mozgalommá terebélyesedéséhez. Luther életéből a reformáció korabeli katolikusok gyakran csináltak karikatúrát: pszichopata, lelkileg sérült, beteg szerzetesként mutatták be a híveiknek, akit egy közeli villámcsapás sokkoló hatása ért ifjú korában és ezért állt át jogász helyett teológusi, szerzetesi pályára. Későbbi megnősülésére pedig „vérbősége”, azaz nemi vágyainak kielégítése vitte volna rá e beállítás szerint, holott tudjuk, inkább a volt apácanő Katalin udvarolt neki, miután társaival kizárták egy kolostorból, mintsem fordítva. Végig járva a korabeli Ágoston-rendi szerzetesek képzési stádiumait egyetemi tanár lett, a Biblia tudós kommentálójá. De tanári pályája mellett aktív szerzetesi életet is élt, helyettes apáttá választották, majd számos szerzetesi kolostorban teljesített vizitációs, amolyan belső ellenőri feladatot. Eközben a saját bűneivel kapcsolatosan az erkölcsi tökéletesedéséért vívott lelki harcában maga is gyakran esett aggályosságba, vagyis kétségei támadtak üdvözülése, vagy ahogyan azt korában hívták „megigazulása” miatt, amolyan visszaeső bűnösnek érezte magát. Ebben a belső szellemi és lelki tusakodásában és szellemi elsötétüléseiben a ferences ochami nominalista teológia az uneverzáliairól folyó vég nélküli egyetemi vitáival intellektuális vonalon sem volt segítségére. A fiatal Luthert tehát elsődlegesen spirituális kérdések foglalkoztatták, ezekre keresett választ a Bibliában.

Ma már úgy vélik sokan, hogy ezek ellenére Luther meggyőződéses hit-és pápa hí katolikus szerzetesi előljáróként viselkedett egészen 1510 novemberéig. Ekkor rendi előljárója rendi szerzetesi gyűlésre hívta néhány hónapra. 1511 első hónapjaiban szintén sokkoló tapasztalatok és élmények érték II. Gyula reneszánsz pápa udvarában, a pápa és a papság életviteléről lesújtó látteleletet írt naplójába. E szerint azt látta, hogy a cölibátusra kötelezett papság nagyobbik része szeretetőt vagy ágyast tartott, a szegényebb alsó papság pedig bordélyokba járt. A pápa, hogy költséges hadviselését finanszírozni tudja, nemcsak hogy megtúrta a prostituáltak népes seregét, hanem adót kivette rájuk, hasznot húzott belőlük.

Úrnapi körmeneteknél a pápát hordozható trónszéken vitték, előtte mentek a „pápák gyermekei”, akik alatt nem a pápák vér szerint elismert vagy el nem ismert leszármazottait hívták a kortársak, hanem a papok által nemzett, de általuk fel nem nevelt gyermekek pápa által fenntartott árvaházainak a gyerekeit. A pápa ugyanis kegyesen gondoskodott a kiteszított papi és szerzetesi zabigyerekekről, így nem fojtották meg és nem ásták el őket még csecsemőkorukban. A papi és szerzetesi utánpótlást is szolgálták ezzel, de általában valamilyen kézműves munkákra tanították őket.

Széles körben elterjedtek az ún. **kungruás misék gyakorlata**, kungruának a misézésért adott pénzdíjat hívták latinul. A tehetősebbek gyakran úgy hagyták az egyházra részben vagy teljesen vagyonukat, hogy ezért cserébe kungruás misét kértek leszármazottaik számára. Ezeket a miséket nem a hívők körében, hanem a nagyobb templomok oldalkápolnáiban mutatták be, azaz magánmisék voltak, egy-egy vagyonátadás akár több száz mise előre való kifizetését jelentette. Sok olyan papot tartottak, akik csak ilyen miséket mutattak be egész életükben, amolyan imagépekként küzdöttek az elhunyt lelki üdvözüléséért a purgatóriumban. Nem lehet csodálkozni azon, hogy ezeket a miséket gépies módon „ledarálták” a papok, közülük sokan semmilyen papi hivatástudattal nem bírtak, életvitelükben pedig egyre feslettebbekké váltak. Működésük inkább jövedelemforrás volt az egyház és saját maguk számára, de a korban annyira elhatalmasodott a halál utáni elkárhozás rémképe a nép fiai között, hogy erre a szolgáltatásra nagy igény volt.

Ezért építettek egyre több oldal kápolnát és egyre nagyobb templomokat, amihez egyre több ereklyére is szükségük volt, mert már nemcsak minden templomra, de minden oldalkápolnára is jutnia kellett valamelyik hivatalosan elismert szent testmaradványaiból. Virágzásnak indult az ereklyekultusz, a gyakorlatilag ellenőrizhetetlen eredetű testrészek és kultikus tárgyak műremekekkel vetélkedő árban cseréltek gazdát. Számos német fejedelemnek, köztük Luther fő pártfogójának, Bölcs Frigyes szász választófejedelemnek is volt ilyen kegytárgy-gyűjteménye, ami amolyan múzeumként jövedelmet is hozott birtoklójának, mindamelllett, hogy jelentős presztízsértéke is volt.

A pápák tízévenként és a nagyobb évfordulókon szentévet hirdettek, az ilyen zarándoklatokra a híveknek beígérték a bűcsúkat. Bűcsút, azaz a személyes bűnök, azaz a nem áteredő bűnök utáni isteni büntetés-elengedést akkor is csak azok kaphatták meg, akik teljesítették a pápa által megjelölt feltételeket, azaz igyekeztek jóvátenni bűneik következményét úgy és annyira, amennyire csak lehetett. Őszinte bűnbánatra kellett törekedniük, hogy ún. kegyelmi állapotba kerüljenek. Nem igaz, hogy Tetzl, a pápa által megbízott hitszónok ezeket a feltételeket elhallgatta volna. Viszont igaz, hogy a pápa a Szent Péter bazilika építési költségeire hitelt vett fel a Fuggerektől és a hitel törlesztését, behajtását is rájuk bízta. Tetzl pápai jóváhagyással azt kezdte el tanítani, hogy a bűcsú a hívők hozzátartozóira is vonatkozik, azaz nemcsak a saját, hanem a hozzátartozóik, elhunyt szeretteik számára is megvehetik a bűnbocsánatot, anélkül, hogy az említett feltételeknek teljesülniük kellett volna. (Persze a halottak sem levezekelni, sem fizetni nem tudhattak a bűneikért.)

Luthert az döbbenette meg, hogy elmaradtak korábbi gyónói, és hogy a bűcsúcédulák, amelyekre rá kellett írni az élő vagy elhunyt konkrét nevét is, ellenőrizhetetlenül, kitöltetlen formában kerültek adás-vételre. Az ereklye-kultusz mellett beindult egy illegális bűcsúcédula-kereskedelem is. Luther abban a bizonyosságban írta meg 95 pontos felhívását, amit nem szögezett ki a wittenbergi templom ajtajára, hanem csak a püspökének küldött el, hogy a pápa e nyilvánvaló visszaéléseket le fogja állítani. Ehelyett őt hurcolta meg, kiközösítette az egyházból, a bullában, pápai végzésében pedig „az egyház szőlőskertjét feldúló vadkannak” titulálta, nevezte őt. A korabeli pápa felelőssége a történek

elfajulásában elvitathatatlan. Így vált a Szent Péter bazilika az egyház nagyságának és egységének látható kifejeződése helyett az egyházszakadás gigantikus emlékművévé, szegyenfává.

Egyházi reformtörekvések és a nagy társadalmi átalakulások

Ha az egyházi vezetés és a hívők között tapasztalható is jelenleg némi feszültség és bizalmatlanság ennek okai számosak és szerintem önmagában nem hordoz krízist. Ha létezik is egyfajta Róma ellenes érzület, vagy komplexus ez inkább anticentralizmus, azaz a püspökök is azt szeretnék, hogy a felvetődő problémák már helyi szinten megoldódjanak. A katolikus egyházban felmerülő legtöbb probléma azonban olyan jellegű, amely túlmutat a regionalitásokon. Ahogyan köztudomású, hogy a magyar társadalom problémái is nagymértékben az európai uniós szintre tartoznak és ott is dőlnek majd el.

XVI. Benedek pápa gyakorta hangoztatja, hogy a cölibátus eltörlését vagy fakultatívvá tételét, a homoszexuális vagy újrահázasodottak párok számára a szentség-kiszolgáltatás lehetőségének rendezését, a paphiány okozta plébániai hálózati leépülést nem lehet tollvonásokkal, egyoldalúan bevezetett pápai intézkedésekkel orvosolni. A cölibátusi fogadalom letételére sem kényszerítenek egy papjelöltet sem. Tulajdonképpen már az is kérdésessé vált sokak számára az egyházban, hogy lehet-e és kell-e a bűnököt a nevére nevezni, vagy az általános isteni irgalomra és szeretetre hivatkozva ezek felett szemet kell hunyni. Eszerint holmi „büntetésről” csakis túlvilági viszonylatokban ildomos szólni, a tolerancia jegyében nem szabad a bűnöst elítélni, csak „másként gondolkodónak” nevezni. Ráadásul a pápa szerint az ökumenében vagy számos orvostikai kérdésben megtett elvi kompromisszum és engedmény könnyen oda vezethetne, hogy a katolikusok csak sodródának a kordivat különböző erkölcsi és kulturális hullámaiban, fodraiban. A konzervatív beállítottságúak emiatt gyakran mondogatják: „aki a korszellemmel házassodik, hamar megözvegyül”, azaz elveszti nemcsak identitását, hanem maradék erkölcsi hitelét is. De a haladáspártiaknak is van ilyen frappáns mondása, hogy „aki távol tartja magát a jelen változásaitól az könnyen lemarad a jövő eredményeiről.” Jézus hasonlata még találóbb: „ki mint vet, úgy arat”.

A problémák gyökere valószínűleg azokban a mélyebb társadalmi, gazdasági, kulturális és szellemi változásokban keresendő, ami a 19. és 20. században váltak tömegméretűekké. Az egyház és a modern kultúra közti diszharmónia nyitánya a felvilágosodás nevezetű szellemi irányzat volt, megjelenését a 16. századra datálják a történészek. Hogy mi is volt ez a felvilágosodás, abban megoszlanak a vélemények. (A felvilágosodás kifejezés nagyban hasonlít a megvilágosodás, vagy latinul illumináció szóhoz, egyesek már szinonimaként használják, de nem az.) Mások egyfajta szellemi értelemben vett nagykorúságot értenek alatta. Filozófiatörténeti szempontból nézve a francia enciklopédistákat szokták megnevezni, Diderót és Voltert, akik az állam és egyház szétválasztása mellett kardoskodtak. Mindenképpen az értelmiségi, szellemi elit vívmányaként jelent meg, nem tömegmozgalomként.

Kétségtelen tény, hogy a szekularizáció a francia polgári forradalommal vált népszerűvé s korántsem szellemi vonatkozásai voltak: a franciák az egyházi vagyon államosítását, elvételét értették a szekularizáció szó alatt. S ez a tény sokatmondó, hiszen az egyház anyagi javaitól való megfosztása volt szerintem az az első lökés, mely lejtős pályára állította Európában az államegyházakat. Vagyis azzal, hogy megfosztották az egyházakat anyagi bázisaiktól és lehetőségeiktől, akkor ezzel a karjaikat vágták le. Azokat a karokat, melyek görcsösen kapaszkodtak évszázadokon át az állam kantárszárába. Létrejött korábban a katolikus egyház és a katolikus királyságok között egy olyan szimbiózis, mely

hosszútávon gyümölcsöző volt mindkét fél számára. A nemzetállamok és a nacionalizmusok megjelenésével azonban az abszolutista királyságok korszaka lejárt, polgári demokráciák születtek s a feudalizmust felváltotta a kapitalizmus.

Az újkorban az angliai ipari forradalommal kezdetét vette parasztság ipari proletariátussá kényszerítése. A Rerum Novarum enciklika ugyan kimondta, hogy a munkásságnak jogában áll szakszervezeteket és egyleteket létrehozni, ezzel azonban a munkásság leszakadását az egyháztól már nem lehetett megállítani. Míg az egyházi szertartások rendje a természet, a mezőgazdaság rendjéhez igazodva a parasztság számára megegyezett saját életritmusával, a munkásság napi 10-16 órás dolgoztatása és a hétvégi, női vagy gyermekmunka alkalmazása a munkásság elidegenedéséhez, végső sorban rabszolgasorsba való taszításához vezetett. Voltak törekvések és próbálkozások a proletárgyerekek kézműves szakmákra való átképzésére (Kolping Szövetség, Schöntadt-mozgalom, KALOT, stb.), de a baloldali, kommunista pártok a maguk evilági, osztályharcos megváltástanaikkal vonzóbbak voltak az egyházi alternatíváknál. A franciaországi munkáspapok esete, mozgalma figyelemre méltó kísérlet volt a munkásság megnyerésére, de a pápa végül betiltotta, mert a gyárosok baloldali propagandát láttak benne. Párizs érseke tavaly jelentette be, hogy újból megpróbálja újraéleszteni e kísérletet hazájában, kétséges, hogy mennyire sikerülhet ez.

A pápák máig nem emelik fel erélyesen szavukat a munkásság, sőt, általában a kétkezi munkát végzők mellett, inkább a munkáltatóknak fogják a pártját. Ennek egyik oka az lehet, hogy a pápai állam is, az IOR vagyongazdálkodó is a kapitalista viszonyokból, különféle portfóliós befektetéseiből nyeri bevételeit, ez mára meghaladja a tages egyházi befizetések vagy a péterfillérek összegét. A világ egyik jelentős kapitalista vállalkozójaként aligha várható el az, hogy a pápa a kapitalizmus legfőbb bírálójává legyen, a „harmadik utas” társadalmi elképzeléseit az egyházon belül sem veszik komolyan megvalósíthatónak. Az egyház kétarcúságához, kettős természetéhez ez az oldal is hozzá tartozik, ahogyan az ókorban sem küzdött az egyház a rabszolgaság felszámolásáért, a jelenben sem vált polgárjogi élharcossá. „Szegények mindig lesznek közöttetek” – idézik gyakran Jézus eme fatalista megszólalását. Gyakran mondják azt is, hogy az egyház az emberi magánbűnök elleni harcot tekinti elsődleges feladatának, mert a bűnös, kizsákmányoló társadalmi struktúrák mögött is az emberek önzése és hatalmi igénye rejlik. Amíg az emberek mentalitását nem sikerül megváltoztatni, addig marad a bűn uralma e földön.

A huszadik században, melyet már informatikai és távközlési forradalomként jellemeznek a történészek az egyházi vezetés eleinte tétova lépéseket tett a technokrata, vallásilag pluralista és globalizált társadalmak felé: mára az internet használata általánossá vált az egyházak minden szintjén. Beszédes adat, hogy XVI. Benedek pápa honlapját közel 2,5 millióan látogatják naponta a twitteren. Mégis a tv és rádió csatornák hálózatának kiépítése, a több száz felsőoktatási intézmény dacára sem sikerült olyan egységes összhangot teremteni állam és egyház között, mint amilyen a középkorban volt. Talán ez a korszak végleg letűnt, szó szerint poszt-keresztény korszakban élünk, ahol az egyházi kereteken kívül keresztyén hívők tartósan kisebbségbe, szubkulturális gettóba szorultak, bár a magas kultúra, a természet és társadalomtudományok, a művészetek szintjén az egyház továbbra is jelen van. De például az angolszász popzenei kultúrában vagy a filmművészet világában csak elvétve, mutatásban létezik a vallás és az egyház.

Korszakváltás és/vagy kultúrharc, avagy elközelgett-e a „halál kultúrája”?

Ebbe a vallási talaj vagy identitásvesztésbe robbant bele II. János Pál pápa, aki a pasztorális jellegű II. Vatikán Zsinat szellemében kezdett hozzá az egyház belső megújításába. Diagnózisa szerint a nyugati civilizáció súlyos válságba, sőt dekadenciába süllyedt bele, mivel elvesztette a korábbi fejlődési tendenciákat lehetővé tevő keresztény gyökereit. Felhívta a hívők figyelmét az aggasztó jelekre: a nyugati és keleti országokban a szexuális forradalom, a fogamzásgátló tabletták elterjedésének részbeni következményeként erkölcsi szabadosság jelent meg, a szexualitás örömszerző funkcióját fontosabbnak tartják az utódnemzésnél, hiszen az emberi élet megfogamzása már művi úton, laborokban is lehetséges. Az abortuszok állami legalizálásával szinte több gyermeket kapartattak ki a képzett orvosokkal, dobtak el saját szüleik, mint amennyi megszületett, s mint amennyi felnőtt lakos a II. világháború során életét veszítette. Egy csendes és halásos háború folyik a szülészeti klinikákon a jogi védelemtől is megfosztott emberi embriókkal szemben, az emberi élet értéke a darabokra szaggatott, vödörbe landoló emberi maradványokban mutatkozik meg. Az a felfogás, mely az anya testrészének vagy belső szervének tekinti a magzatot, mely fölött az anya szabadon diszponálhat, aligha tartható.

Vannak olyan országok, ahol az eutanáziát, a beteg és/vagy életunt emberek halálba segítségét is államilag támogatják. A szenvedélybetegek, azaz az alkoholisták, drogosok, szerencsejáték függők száma drasztikusan megnőtt, azt jelezve, hogy a boldogságot sokan mesterséges úton, különféle vegyi pótszerekkel próbálják megszerezni. A hajléktalanok kilátástalan helyzete is közismert, kivert, kóvor kutyaként élnek saját hazájukban. A homoszexuális kultúra terjedése, a családok felbomlása mind-mind olyan, emberi élet ellenes tendencia, melyet II. János Pál pápa „halál kultúrájának”, azaz az emberek önkipusztításához vezető folyamatnak tekintett, ha nem sikerül megállítani ezeket. A környezet elleni bűnök, a természetkárosítás megállíthatatlanul folyik, az iparosítás szent oltárán kerül feláldozásra a növények és állatok egész serege. Afrikában mára a fák felét kiirtották, számos nagyvárosban, így Budapesten is akkora a szmog, a légszennyezettség, hogy a gyermekek fele asztmás lett, stb, stb. Ahogy mondani szokták, súlyos és sötét fellegek gyülekeznek az emberiség egén, a klímaváltozás, a Golf áramlás esetleges leállása, a sivatagosodás mind-mind komoly veszélyforrás, amelyek ellen persze az államok politikusainak kellene lépniük, de inkább a fegyverkezésre költik a pénzeket.

A keresztény politikusoknak egyenesen lelkiismereti kötelességének nevezte a pápa azt, hogy az állami törvényhozásban képviseljék eme kultúrharcos és egyházas álláspontját. Hogy sikerül-e a keresztényeknek a modern, a saját technikai vívmányai bűvöletében élő embereket ráébreszteniük a saját civilizációjuk ellentmondásaira, azt majd a jövő igazolhatja vagy cáfolhatja. A legtöbb földi kultúra nem természeti katasztrófák, hanem belső meghasonlások miatt tűnt el a föld színéről.

Lehetséges-e a katolikus egyházban valódi demokrácia vagy sem?

Erre a kérdésre adott válasz attól függ, mit értünk demokrácia szó alatt. Klasszikus államelméleti szempontból nézve az egyház nem demokratikus (népszavazásokon alapuló) hanem autokratikus (tekintélyelvű) intézmény. Nem valósul meg benne a hatalmi ágak szétválasztása: a pápa és a püspökök egy személyben gyakorolják egyházmegyéikben a bírói, törvényhozói és végrehajtói hatalmat és döntenek spirituális, szellemi és anyagi ügyekben.

Mondhatjuk úgy is, a katolikus egyház episzkopális jellegű, azaz püspöki alapítású és vezetésű közösségek együttese, ahol a püspökök olyan vezetők, akik az egyházmegye középpontjában helyezkednek el közigazgatási szempontból nézve is. Maga Jézus Krisztus hozta létre a 12 fős apostoli

testületet, az ő utódaik a püspökök a katolikus hit szerint, megbízatásuk ezért nem a hívektől származik, még csak nem is a pápától, hanem Jézustól magától.

A katolikus püspökök szentelésükkor részesülnek a talán legnagyobb karizmában, amit a „szellemek megkülönböztetése” karizmájának neveznek. Ez a karizma többet jelent, mint teológiai felkészültség vagy vezetői készség, bár ez is beletartozik, hanem a Szentlélekkel való szorosabb együttműködési képességet jelent, Krisztushoz való szellemi kötöttséget, függőséget. Másrészt azt is jelenti, hogy a püspököknek meg kell tudnia különböztetnie a sátáni szándékokat az istenitől, spirituális vezetőkké kell válniuk a papjaik és híveik felé. Ez a tisztség tehát sok lehetőséggel, de sok felelősséggel is együtt jár.

Az utóbbi években az okozott gondot, hogy főleg II. János Pál pápa utolsó 10 évében több, nyilvánvalóan ultrakonzervatív beállítottságú pap kapott püspöki kinevezést, zömében nem egyházmegyes, hanem segédpüspöki státusszal. Történt ez úgy, hogy a püspöki karok és elnökeik, valamint a pápai nunciosok javaslatait mellőzve a pápa saját, megbízható embereit ültette a püspöki székekbe. Így került például kinevezésre Groer bíboros vagy Kurt Krenn is, de a reformpárti püspök, a németországi püspökkari elnök Karl Lehmann csak kínos procedúra, a németországi hívek tiltakozása ellenében kaphatott „pótlistán” bíborosi kalapot. Az ultrák pedig hazájukban általában teljes mellbedobással vettek részt a kultúrharokban, egyáltalán nem érdekelte őket a püspöktársaik véleménye, egyedül a pápa vélt és valós, kultúrharcos elvárásainak próbáltak megfelelni. Nem rajtuk múlt, hogy idővel végül is távozni kényszerültek püspöki posztjaikról. Sebeiket nyalogatva önként kérték nyugdíjazásokat.

A II. Vatikáni zsinatot követő egyházi demokratizálódási folyamatnak lettek látható eredményei: felállították az egyházközségekben a világiak testületét, megszervezték a püspökkari tanácsokat, melyeknek élére választott(!), hat éves ciklusokra kinevezést kapott elnökök kerültek, a pápa kinevezte a pápai szinódust, mely rendszeresen ülészik kijelölt témákban. A püspököknek VI. Pál pápa előírásai szerint 75 éves korukban fel kell ajánlaniuk lemondásukat és nyugdíjba vonulásukat, amit a pápa elfogadhat vagy elutasíthat. De éppen ezeken a pontokon állt elő önellentmondás: miközben a pápa előírta ezeket püspökei számára, saját magára már nem tekintette ezeket kötelezőnek, ezeken felül állónak tartja magát.

A pápának nem kell 75 éves korában kötelezően visszavonulnia, kinevezése életfogytig tart, még akkor is teljesíteni kell szolgálatát, ha már erre fizikailag, egészségi állapotának megrendülése miatt képtelen. Persze, le is mondhat, ha úgy dönt, de ha mégsem, akkor mások, jobb esetben közvetlen munkatársai kormányoznak helyette, az ő nevében. Elvégre a Vatikánban a pápák gyakori missziós távollétei miatt is az egyház kormányzati gépezete zökkenőmentesen működik, neki csak a távlati célokat kell kitűznie, amíg legalábbis szellemileg ép állapotú, maradhat, legföljebb a mozgó állványokon tologatják a szertartások alatt saját testőrei.

Martini bíboros volt az egyedüli, aki maga is Parkinson kórban szenvedve ki merte mondani: **egy súlyosan beteg pápa a beteg egyház szimbólumává válhat.** Bár a betegség hozzá tartozik az emberi élethez és a szenvedés is, de a súlyosan mozgás és beszédzavaros pápai megnyilvánulások már kínosak voltak II. János Pál pápa utolsó éveiben. A 85 esztendő XV. Benedek pápa is már nehezen, botal jár, és mozgó emelvényeket vesz igénybe a fárasztó pápai misék alatt és eléggé halkán, vontatottan beszél. De ahhoz képest, hogy pápává való kinevezése előtt volt egy súlyos agyvérzése, egészen jól tartja magát s szellemileg fiatalos és aktív maradt. Legalábbis ennek mutatja magát nyilvánosan.

Éppen ezen emberi tényezők miatt több olyan reformelképzelés létezik, amely szerint a pápákat is 6 évre kellene megválasztania a bíborosi testületnek és maximum két ciklusra lehetne meghosszabbítani tevékenységüket, úgy, mint az amerikai elnökök esetén történik. Egészségük megrendülése esetén, vagy más alkalmatlansági tényező jelentkezésénél a bíborosok leválhatnak és idő előtt nyugdíjba küldhetnék. Az is a javaslatok között szerepel, hogy a pápa megnevezheti, azaz javasolhatja saját utód-jelöltjét. A jelenlegi egyházi törvénykönyv sem zárja ki ennek lehetőségét, de nem is javasolja. Ezeknek az elképzelésnek azonban sok ellenzője akad. Tudva lévő, hogy mind VI. Pál pápa, mind II. János Pál pápa szerettek volna nyugdíjba vonulni, de közvetlen környezetük lebeszélte erről. II. János Pál pápa a jubileumi, 2000-es év után szeretett volna visszavonulni Katowicébe, szülőfalujába, melynek dombjain áll egy karmelita kolostor, ennek egyik celláját, szobáját nézte ki magának. Fiatalon kármelita rendi szerzetes szeretett volna lenni, egyházmegyes püspöke viszont nem járult hozzá, hogy szerzetessé legyen, doktori disszertációját is Keresztes Szent János misztikájáról írta. XVI. Benedek pápáról pedig köztudomású, hogy bencés középiskolába járt s erősen kötődik a bencés lelkiséghez, az említett 2000-es interjú kötetének helyszínéül is Monte Casinót, a bencés rend alapító-apátságát választotta. A pápák azért nem tudnak lemondani még életükben a pápaságról, mert senki nem meri megkockáztatni az egyházon belül azt, hogy ha az új pápát nem fogadja el pápájuknak a hívők szélesebb tömege, s ragaszkodnának sokan a régihez, aminek meg van az esélye, akkor lényegében szakadás állna elő a katolikus egyházban, ennek elkerülése pedig mindennél előbbre való közérdek.

Másrészt igaza lehet Barsi Baláznak abban, hogy a katolikusok erősen apa központú szemléletűek és érzelműek, a pápát sokat fogadott atyjuknak tekintik, érzelmileg is erősen kötődnek hozzá. A családokban sem küldik a családfőt nyugdíjba, még ha ápolásra szorul is, azért életük végéig atyák maradnak a családjuk körében. S a katolikus egyház egy nagyon nagy, több mint egy milliárd főt számláló család, melyben csak a püspökök száma meghaladja az 5 ezer főt, egy kisváros lakosságát. Mindezen ellenérvek ellenére a pápák szolgálati idejének ciklusokhoz kötését már csak ökumenikus szempontból is mérlegelendőnek kell tekinteni. Talán a következő pápa konstruktívan viszonyul e kérdéshez is.

Ennél a kérdésnél talán fontosabb volna a bíborosi kollégium további reformja: jelenleg 120 főben, azaz az eredeti 12 fős apostoli kollégium tízszeresében maximálta II. János Pál pápa a kollégium aktív korú, szavazati joggal bíró bíborosainak számát. 80 évüket betöltve a bíborosok már nem szavazhatnak a pápai konklávénél és nem is lehet szavazni rájuk, nem lehetnek pápává. Mind XIII. János pápa mind XVI. Benedek pápa 78 esztendősek voltak megválasztásukkor. Ez is jelzi, hogy komoly baj van a bíborosi testület átlagéletkorával, igazán találó e testületre a Vének Tanácsa kifejezés volna. Közismert, hogy idős korban a legtöbb ember amúgy is hajlamos a konzervativizmusra, s ha hajlott korú emberek kerülnek sorban pápává, könnyen megakadályozhatnak minden belső újító törekvést. II. János Pál pápa megválasztásakor ifjú titánnak számított e testületben 58 éves korával. A mai bíborosi testület sokkal jobban tükrözi a világegyház valós létszamarányát, fokozatosan csökkent az olasz bíborosok száma s nőtt az afrikaiaké és latin-amerikaiaké.

XVI. Benedek pápa magas korára való tekintettel nem pápaellenes annak mérlegelése sem, hogy kik jöhetnek szóba papabiliszként, potenciális pápautódként, tudva azt, hogy számos esetben épp a legesélyesebb bíboros jelöltek váltak esélytelenné a jelentéktelennek tartott, köztes, „nevető harmadik”, azaz ténylegesen megválasztott pápák ellenében. Úgyhogy befejezésül sem bocsátkozom bele név szerinti találgatásokba. Mégis úgy vélem, hogy az lenne az igazságos és helyén való, ha nem

európai, hanem latin-amerikai, például egy brazil bíboros fejére kerülne a pápai kalap. Mert nem szabadna figyelmen kívül hagyni azt a pusztán statisztikai tényt, hogy míg a fejlett európai és észak-amerikai országokban stagnált a kereszténység létszáma, addig a fejlődő országokban, Latin-Amerikában, Afrikában és Ázsiában épp ellenkezőleg, a katolikus egyház létszáma szignifikánsan emelkedik, növekszik. Márpedig az egyház demokratizálódását leginkább az mutatná meg úgy isten igazában, ha színes bőrrűt választanának pápává, ahogy Obama is elnök lehetett az Amerikai Egyesült Államokban.

